

ÓÄË: 65.011: 338.45

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(2)-4

ХАЧАТРЯН В.В.

ORCID ID: 0000-0002-9532-0116

e-mail: v.khachatryan@vtei.edu.ua

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В статті проведено компаративний аналіз думок науковців стосовно трактування сутності поняття «міжнародна конкурентоспроможність підприємства», який показав, що кожен науковець тлумачить досліджуване поняття з різних позицій, найбільш розповсюдженою з яких є відповідність результатів діяльності підприємства вимогам міжнародних ринків урахуваючи основні чинники, які формують конкурентні переваги на міжнародному ринку. На основі проведеного аналізу виділено низку сутнісних характеристик поняття міжнародної конкурентоспроможності та сформульовано авторське визначення досліджуваного поняття. Охарактеризовано процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності в контексті трактування сучасних науковців та виділено основні завдання підприємства для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності з точок зору різних науковців. Обґрунтовано роль конкурентних переваг у міжнародному суперництві та охарактеризовано основні їх принципи. На основі проведеного аналізу побудовано механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, міжнародна конкурентоспроможність підприємства, конкурентна перевага, конкуренція, модель п'яти сил М. Портера.

VALENTYNA KHACHATRYAN

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of KNUTE

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ENSURING THE COMPANY'S INTERNATIONAL COMPETITIVENESS

The article conducts a comparative analysis of scientists' opinions on the interpretation of the concept of "international competitiveness of the enterprise", which showed that each scientist interprets the concept from different positions, the most common of which is compliance with international market requirements, taking into account the main factors that shape competitive advantage. Based on the analysis, a number of essential characteristics of the concept of international competitiveness identified and the author's definition of the studied concept formulated. The process of ensuring international competitiveness in the context of the interpretation of modern scientists characterized and the main tasks of the enterprise to ensure international competitiveness from the point of view of different scientists highlighted. The role of competitive advantages in international competition substantiated and their main principles characterized. It is determined that the competitive advantage is formed on the basis of innovations, improvements and changes is formed on each component of the value system involved in the process of creating a product or service, its use and covers stakeholders: suppliers, intermediaries, buyers, supported by continuous improvement. Require the improvement of its sources, which can result from any activity in the value chain, from product development to service. It argued that maintaining an advantage requires a global approach to strategy, as an enterprise cannot sustain a competitive advantage in international competition for long if it does not use and expand its country-based advantages through a global approach to strategy. Based on the conducted analysis the mechanism of maintenance of the international competitiveness of the enterprise is constructed.

Keywords: competitiveness, international competitiveness of the enterprise, competitive advantage, competition, model of five forces of M. Porter.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Трансформація вітчизняної економіки, що досі характеризується перехідним періодом на фоні політичної нестабільності створили складні умови функціонування вітчизняних підприємств. Саме в таких умовах діяльності підприємства потребують пошуку іноземних ринків для реалізації виробленої продукції. Вихід підприємства на міжнародний рівень та забезпечення його конкурентоспроможності є запорукою його подальшого розвитку та удосконалення, а також підвищення результативності його діяльності. Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності наразі залишається складним процесом для вітчизняних підприємств та потребує досліджень з урахуванням складних економічних умов в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням даної проблематики займалися іноземні та вітчизняні науковці, які створили міцне підґрунтя для подальших наукових розробок. Поняття міжнародної конкурентоспроможності належить до відносно нових у сучасній вітчизняній науці, адже його трактуванням в Україні почали займатись лише на початку 90-х років ХХ ст. Дослідження сучасних науковців базуються на наукових працях таких вчених, як Ф. Едجوут, А. Маршал, М. Портер, Дж. Робінсон, Д. Рікардо, А. Сміт, Г. Хамберлер, Е. Чемберлен, Й. Шумпетер та інших.

Проте зміна ринкового середовища, сучасні складні умови господарювання в умовах економічної кризи в країні потребують подальшого розвитку базових концепцій міжнародної конкурентоспроможності,

що обґрунтовуються у працях сучасних науковців: А.Б. Алехина, Є.О. Бойко, В.А. Ємець, М.А. Йохна, С.В. Малихіної, А.І. Осадчук, Л.І. Піддубної, Р.С. Решетнік, Г.О. Соколюк, В.В. Стадник, які досліджували теоретичні аспекти та особливості забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

На сьогоднішній день дане питання залишається актуальним та потребує подальших досліджень, що пов'язано з мінливим зовнішнім середовищем підприємств, постійною політичною та економічною нестабільністю в країні.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження концептуальних засади забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу

Сучасний стан розвитку світової економічної системи характеризується низкою змін: розвитком інтеграційних та глобалізаційних процесів, зміцненням економічних зв'язків між підприємствами-резидентами різних країн тощо. В даному контексті досить влучним є трактування Л. Піддубної, яка концентрує увагу на поступовому переході та зміні принципів щодо оцінювання результативності економічного розвитку підприємства, сутність яких полягає у зміні критерію ефективності. Ще декілька десятиліть назад основним критерієм ефективності функціонування підприємства виступало співвідношення «витрати-результати», тоді як сьогодні ефективність діяльності підприємства визначається з урахуванням параметра забезпечення міжнародної конкурентоспроможності, який відноситься до основних індикаторів успішного розвитку підприємства [5, с. 125]. Саме тому проблема забезпечення міжнародної конкурентоспроможності є актуальною сьогодні та потребує подальшого дослідження та теоретичного обґрунтування.

Поняття забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств можна віднести до відносно нових економічних категорій для вітчизняної науки, адже до початку 90-х років ХХ століття ледь частка вітчизняних підприємств була орієнтована на внутрішній ринок. На сьогодні інтенсифікація інтеграційних процесів в економіці України є запорукою успішного розвитку вітчизняних підприємств, а також їх виходу на зовнішні ринки. Зважаючи на це, теоретичне обґрунтування проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств потребує досліджень та залишається одним із найбільш складних завдань вітчизняних науковців [3, с. 526].

Як зазначає С.В. Малихіна, розвиток концептуальних підходів до характеристики поняття забезпечення міжнародної конкурентоспроможності бере витоки із наукових праць таких вчених, як А. Сміт, Д. Рікардо, М. Портер, Й. Шумпетер та інших [3, с. 257].

Так, американського економіста, професора Гарвардського університету М. Портера вважають одним із основоположників сучасної концепції забезпечення міжнародної конкурентоспроможності, який на основі досліджень десяти провідних компаній світу, частка експорту яких складає майже 50% світового експорту, запропонував концепцію забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. Згідно із теорією М. Портера, процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності знаходиться в прямій залежності від рівня конкуренції на внутрішньому ринку, тобто конкурентне середовище в межах країни прямо впливає на міжнародну конкурентоспроможність підприємства, чим більш напруженою є конкуренція всередині країни, тим більше зусиль підприємство буде прикладати для досягнення конкурентних переваг на міжнародному ринку і, відповідно, швидше забезпечить власну міжнародну конкурентоспроможність [2, с. 55].

Основними детермінантами, що впливають на забезпечення міжнародної конкурентоспроможності Портер вважає такі: фактори виробництва, стан попиту на ринку, особливості розвитку споріднених галузей, вибір стратегії підприємства залежно від ситуації на міжнародному ринку. Дані параметри знаходяться у тісному взаємозв'язку, таким чином утворюють систему, що називається «ромбом національних переваг». До системи «національного ромбу» М. Портер включив ще два параметри, які впливають на процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства – випадок та дії уряду. На думку Портера, саме випадкові події (винаходи, технологічні розробки, зміни стану попиту світового ринку тощо) мають істотний вплив на забезпечення конкурентних переваг підприємства на міжнародному ринку, які поряд із діями уряду, навіть у стані певних обмежень, здатні впливати на кожен із чотирьох факторів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності [2, с. 57].

Дослідження М. Портера стали основою для подальшого вивчення та теоретичного обґрунтування процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності, який знаходить своє відображення у подальших дослідженнях, а саме, наукових працях сучасних вчених.

Наведемо трактування процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності з точок зору сучасних вітчизняних науковців (табл. 1.1).

Наявні наукові розробки характеризують процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства з різноманітних точок зору. При цьому, такі вчені як О.Є. Бойко, Р.С. Решетнік, В. Ємець вважають, що досягнення міжнародної конкурентоспроможності в першу чергу

пов'язане із здатністю підприємства виготовляти конкурентоспроможні товари, тобто міжнародна конкурентоспроможність товару в їх працях практично екстраполюється на забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства. Тоді як інші науковці, такі як А.І. Осадчук, А.Б. Альохін [1, с. 9] на перший план ставлять здатність підприємства використовувати наявні ресурси та за рахунок них формувати власні конкурентні переваги. На їх думку, ефективність та тривалість функціонування підприємства на тому чи іншому зовнішньому ринку залежить саме від забезпечення його конкурентоспроможності.

Таблиця 1

Характеристика процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності в контексті трактування сучасних науковців

Автор	Зміст визначення	Завдання підприємства для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності
А.І. Осадчук	Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності досягається через призму наявних або потенційних конкурентних переваг перед суперниками в умовах жорсткої конкурентної боротьби на міжнародному ринку.	Виявлення конкурентних переваг підприємства та їх використання в умовах конкурентної боротьби.
М.В. Малихіна	Забезпечення конкурентоспроможності підприємства на міжнародному ринку визначається його конкурентними перевагами у використанні ресурсозберігаючих технологій, удосконалення кваліфікації трудових ресурсів та шляхом інформатизації підприємства щодо ситуації на ринку.	Розробка та використання ресурсозберігаючих технологій, збір та використання інформації щодо стану міжнародного ринку.
О.С. Бойко, Р.С. Решетнік	Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності – це результат досягнення комплексної позитивної характеристики якісних властивостей продукції підприємств та структурних змін в товарній номенклатурі в порівнянні з аналогічними товарами іноземних конкурентів.	Підвищення якості продукції, розробка інноваційних продуктів в порівнянні з іноземними конкурентами.
В.В. Стадник, М.А. Йохна, Г.О. Соколюк	Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності досягається завдяки створенню і реалізації на міжнародному ринку продуктів з вищою споживчою цінністю в порівнянні з конкурентами з урахуванням доступності ресурсів і стандартів якості.	Виготовлення товарів вищої споживчої цінності, ніж у конкурентів.
А.Б. Альохін	Міжнародна конкурентоспроможність досягається за умов забезпечення нормального процесу функціонування та використання власних можливостей підприємства в умовах конкуренції.	Оптимальне використання наявних ресурсів підприємства.
В. Смець	Забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства характеризується його здатністю формувати та реалізовувати продукцію, яка є привабливішою (з урахуванням цінових та нецінових якостей), ніж аналоги конкурентів.	Створення товарів, які будуть конкурентоспроможними на міжнародному ринку з урахуванням ціни та якості.

В.В. Стадник, М.А. Йохна та Г.О. Соколюк розглядають забезпечення міжнародної конкурентоспроможності як результат виготовлення та реалізації товарів, що будуть конкурентоспроможними на міжнародному ринку з урахуванням та використанням доступних ресурсів, таким чином дані науковці практично об'єднали концепції вище зазначених авторів у створенні власного погляду на процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності [6, с. 15].

М.В. Малихіна розглядає міжнародну конкурентоспроможність підприємства та процес її забезпечення продовжуючи наукові трактування щодо формування конкурентних переваг, а також підкреслює, що дані конкурентні переваги повинні формуватись на основі використання ресурсозберігаючих технологій, удосконалення кваліфікації персоналу підприємства та шляхом інформатизації підприємства щодо наявної ситуації на ринку. Адже, як свідчить практика багатьох розвинених країн, підприємство досягає високого рівня міжнародної конкурентоспроможності завдяки скороченню енерго-, матеріало- та капіталомісткості виготовленої продукції в сучасних умовах обмеженості ресурсів. Тому, на думку М.В. Малихіної, задля забезпечення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності підприємствам необхідно оптимізувати використання часу та ресурсів, підвищувати рівень кваліфікації персоналу та розробляти інноваційні технології виробництва [3, с. 527].

Компаративний аналіз думок науковців показав, що кожен науковець тлумачить досліджуване поняття з різних позицій. Деякі розглядають міжнародну конкурентоспроможність підприємства з позиції відповідності результатів діяльності підприємства вимогам міжнародних ринків, урахуваючи основні чинники, які формують конкурентні переваги на міжнародному ринку.

Відповідно до цього, необхідно виділити низку сутнісних характеристик, які слід виокремити в процесі трактування міжнародної конкурентоспроможності:

- продуктивне й ефективне використання ресурсів із погляду міжнародного поділу праці;
- здатність національних підприємств виробляти продукцію, яка відповідає міжнародним потребам, в умовах вільної конкуренції;
- основна характеристика високого розвитку науково-технічного сектору економіки і стійкого економічного росту держави і підприємств зокрема; – об'єктивний процес, що відображає неперервність і динамічність розвитку економічної системи та її інтеграцію в міжнародне співтовариство.

Для узагальнення проведеного аналізу трактування сутності процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств, доцільним буде висловити власне визначення даного процесу з урахуванням сучасних умов функціонування підприємств. На нашу думку, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства – це узагальнюючий показник діяльності підприємства, що включає здатність підприємства виявляти, ефективно використовувати власні та формувати нові конкурентні переваги на міжнародному ринку у процесі виробничої, організаційної, фінансової, інвестиційної, маркетингової, інноваційної діяльності з урахуванням сучасних умов обмеженості ресурсів.

Теоретичне обґрунтування концепції міжнародної конкурентоспроможної проявляється у досягненні підприємством конкурентних переваг у міжнародному суперництві та характеризується визначеними основними принципами [4]:

- конкурентна перевага формується на основі нововведень, удосконалень та змін;
- конкурентна перевага формується на кожному складнику системи створення цінностей, які приймають участь у процесі створення товару чи послуги, його використання, та охоплює стейкхолдерів підприємства: постачальників, посередників, покупців;
- конкурентна перевага підтримується завдяки постійним удосконалень. Небагато існує конкурентних переваг, які важко або неможливо скопіювати;
- підтримка конкурентної переваги вимагає вдосконалення її джерел, яка може впливати з будь-якої діяльності у ланцюжку цінностей, починаючи з розроблення виробу і закінчуючи сервісним обслуговуванням;
- підтримання переваг вимагає глобального підходу до стратегії, адже підприємство не може довго підтримувати конкурентну перевагу в міжнародній конкуренції, якщо не використовує і не розширює свої переваги, які пов'язані з базуванням у своїй країні за допомогою глобального підходу до стратегії

На основі вищезазначеного побудуємо механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства зобразимо його схематично (рис. 1).

Рис. 1. Механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства

Джерело: розроблено автором на основі джерел [3, 2, 6,]

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства досліджували багато вітчизняних та іноземних науковців. Одним із засновників теорії забезпечення міжнародної конкурентоспроможності є М. Портер, який виділяє основні параметри, що впливають на рівень конкурентоспроможності, на його думку – це фактори виробництва, рівень попиту на міжнародному ринку, стан розвитку аналогічних товарів, вибір потенційної стратегії підприємства. Наукові вчення М. Портера знайшли своє відображення у подальших дослідженнях сучасних науковців, які трактували процес забезпечення міжнародної конкурентоспроможності по-різному: одні більше уваги приділяли дослідженню конкурентних переваг підприємства на міжнародному ринку, інші спрямовували свої дослідження на забезпечення конкурентоспроможності товару як складової конкурентоспроможності підприємства. На нашу думку, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства – це узагальнюючий показник діяльності підприємства, що включає забезпечення конкурентних переваг (підтримки наявних та створення нових) у всіх напрямках діяльності підприємства на міжнародному ринку (виробничої, організаційної, фінансової, інвестиційної, інноваційної та ін.) з урахуванням обмеженості ресурсів.

Література

1. Алехин А.Б. Измерение конкурентоспособности на национальном и микроэкономическом уровнях: методологические аспекты. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 5 (3). С. 7-12
2. Коцюба А.С., Гаращенко Н.Н. Инструментальная адаптация модели пяти сил отраслевой конкуренции М. Портера на основе теории нечетких множеств. *Современная конкуренция. Научно-практический журнал*. 2013. № 4. С.42-59.
3. Малихіна С.В. Міжнародна конкурентоспроможність – як пріоритетний фактор розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2012. Вип. 10. С. 526-529.
4. Андришин В.П. Фактори ефективності експортної діяльності підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 5. С. 11-14.
5. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: монографія. Х.: ІНЖЕК, 2007. 368 с
6. Стадник В.В., Йохна М.А., Соколюк Г.О. Стратегія диверсифікації в управлінні міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2013. 202 с.

References

1. Alekhine A.B. (2011). Yzmerenye konkurentosposobnosti na natsyonalnom y mykroekonomycheskom urovniakh: metodolohycheskye aspekty [Measuring competitiveness at the national and microeconomic levels: methodological aspects]. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. 2011. vol. 5 (3). pp. 7-12.
2. Kotsyuba A.S., Garashchenko N.N. (2013). Ynstrumentalnaia adaptatsiya modely piaty syl otraslevoi konkurentsyy M. Portera na osnove teoryy nechetkykh mnozhestv [Instrumental adaptation of M. Porter's model of five forces of industry competition on the basis of fuzzy set theory] Modern competition. Scientific and practical journal. vol 4. pp.42-59.
3. Malikhina S.V. (2012). Mizhnarodna konkurentospromozhnist – yak priorytetnyi faktor rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv [International competitiveness - as a priority factor in the development of foreign economic activity of enterprises]. Project management, systems analysis and logistics. Technical series. vol. 10. pp. 526-529.
4. Andrishin V.P. (2014). Faktory efektyvnosti eksportnoi diialnosti pidpriemstva [Factors of efficiency of export activity of the enterprise]. Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series. vol. 5. pp. 11-14.
5. Piddubna L.I. (2007). Competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management: monograph. [Competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management: monograph] H. : INZHEK (in Ukrainian).
6. Stadnik V.V., Yokhna M.A., Sokolyuk G.O. (2013). Strategy of diversification in the management of international competitiveness of the enterprise: monograph. [Strategy of diversification in the management of international competitiveness of the enterprise: monograph]. Khmelnytsky: KhNU (in Ukrainian).

Надійшла / Paper received : 23.07.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021